

Jak rozvíjet porozumění u dětí s autismem

Linda Cecavová, poradkyně v oblasti PAS

„Moje autistické dítě mi nerozumí.“ Častá věta, kterou od rodičů slýchám. Mojí automatickou reakcí bývá: „A proč si to myslíte?“

Zřejmě není na místě tvrdit, že děti s PAS rozumí naprosto všemu, co se jim snažíme sdělit. Avšak faktem je, že nemáme prostředky k tomu, abychom skutečně zjistili, co dítě s autismem opravdu vnímá a čemu rozumí.

Mezi autistickými osobami a jejich okolím (rodina, učitelé, asistenti, terapeuti a další) vzniká řada nedorozumění. Zřejmě nejčastějším z nich je pocit, že dítě s PAS příliš nevnímá a zcela nerozumí mluvené řeči.

Skutečnost, že dítě nereaguje na naše požadavky, nebo reaguje z našeho pohledu nepřiměřeně, neznamena, že nám nerozumí. Autistické dítě rozumět může, jen nám to neumí nebo nechce dokázat. Může se také stát, že důkaz o jeho porozumění přehlédneme nebo prostě nepochopíme.

Některé důvody toho, proč dítě nereaguje

(a vzbuzuje dojem, že nerozumí)

Chybí vnitřní motivace k reakci

Dítěti se jednoduše nechce reagovat a navíc ještě nemá zafixováno, že může reagovat odmítavě, proto náš požadavek pouze ignoruje.

Doporučení

Učte dítě slovo i gesto NE. V situaci, kdy vidíme, že dítě něco jasně odmítá, proneste dramaticky slovo NE a přehnaně krutě hlavou.

Vždy přemýšlejte, jestli požadavek, který nabízíte, má z pohledu dítěte smysl. Existuje nespočet situací, kdy dítě musí poslechnout bez ohledu na to, jestli situaci plně chápe, např. přecházení silnice. Mnoho situací však ovlivnit můžeme. V tom případě je třeba jasně demonstrovat účel požadavku: „Vidím, že se chceš přidat ke hře, když se na mě tak dlouho díváš.“ „Čím víc se snažíš mluvit, častěji dostaneš, co si přeješ.“ „Když použiješ slovo či gesto NE, přestanu dělat věci, které ti vadí.“

Pokuste se na situaci podívat očima dítěte, naladit se na něj a hledat jeho skutečnou vnitřní motivaci. (Více doporučení pro hledání vnitřní motivace dítěte najdete v knize Průlom v autismu, nebo v našem audiowebináři ROZVOJ HROU: Jak najít

a využít vnitřní motivace u dítěte s autismem.)

Dítě se nesoustředí

Respektive soustředí se na něco jiného, např. nepříjemný pach, nedokončená hra, přehrává si v hlavě příběh z televize, zvuky, má potřebu pohybu atd.

Doporučení

Upravte prostředí dítěte tak, aby bylo smyslově co nejméně zátěžové. Čím méně věcí a podnětů, tím lépe.

Vyhnete se nadužívání elektroniky, která výrazně negativně ovlivňuje soustředění a fungování dítěte. ➔ [odkaz](#)

Pokud můžete, počkejte, až dítě ukončí svoji hru.

Jakékoliv požadavky vznášejte v úrovni očí svého dítěte.

„Taktika miminko“

Některé děti pochopí, že když předstírají neschopnost, dospělí udělají věc za ně. Tato taktika je blízká mnoha neurotypickým dětem. Rodiče často nevěří, že by

dítě mohlo být tak mazané. Značí to jistou vynalézavost i inteligenci. Je však třeba nenechat se zmást a podporovat dítě v samostatnosti.

Doporučení

Nedělejte z dítěte miminko.

I když je to mnohdy těžké, podporujte dítě v samostatnosti. Stačí v malých krocích, není nutné hned přitvrdit a nutit ho být samostatný ve všem.

Zjistěte si, jak se dítě chová ve školce/škole a s asistenty. Ze zkušenosti vím, že děti bývají s cizími lidmi mnohem samostatnější.

Bolest, nevolnost

Dítě se necítí dobře, něco ho bolí, ale nedává to najevo srozumitelným způsobem. Lidem s autismem bývá nevolno poměrně často.

Doporučení

Mějte na paměti, že vyjádřit bolest nebo nevolnost bývá pro dítě s autismem velmi těžké. Mnohdy dítě nezareaguje ani bolestnou grimasou či položením ruky na bolavé místo.

Naučte dítě bolest a nevolnost srozumitelně vyjadřovat. Tuto dovednost učíme v době, kdy jsme si jisti, že se skutečnost opravdu děje. „Bolí tě koleno!“ Ukažte na koleno dítěte. „Příště mi na koleno ukaž, ať vím, že tě bolí.“ „Bolí tě v krku!“ „Příště si polož ruku na krk, ať vím, že tě bolí, a můžu ti pomoci.“ Můžeme si též vypomoci piktoagramy, ale vždy se slovním doprovodem.

Děti s autismem často trpí potravinovými intolerancemi, o kterých často ani nevíme.

Velká část mých klientů jeví známky zlepšení svého stavu po nasazení GFCFSF nebo GAPS diety.

Dítě rozumí, ale nemůže reagovat

Dítěti mohou v reakci bránit různé důvody. Např. porucha smyslového vnímání, špatná motorika, úzkost atd.

Dítě nás dobře neslyší

Přestože vyšetření sluchu dítěte neprokázalo nedoslýchavost, dítě nemusí slyšet dobře. Podle neurovývojových terapeutů a samotných lidí s PAS je možné, že dítě slyší například s ozvěnou, neslyší určitá písmena správně, slyší lépe při určité konkrétní frekvenci našeho hlasu, slyší „bílý hluk“. Je třeba si také uvědomovat skutečnost, že schopnost sluchu (zraku a celkového vnímání) se může během dne měnit.

Doporučení

Pro zlepšení smyslového vnímání dítěte doporučuji neurovývojovou terapii (např. Handle program).

Opět může pomoci mluvit na dítě v úrovni jeho očí.

Smysl má i *vizuální podpora*, pokud dlouhodobě slovní požadavky s gesty nemají efekt.

Nejasný požadavek

Naše požadavky by měly být co nejkonkrétnější. Vyvarujme se obecných požadavků, např. „umyj se pořádně“, pokud víme, že na ně dítě nereaguje.

Doporučení

Je efektivnější demonstrovat, co konkrétní požadavek znamená. Instrukce můžeme rozložit na menší kroky. Např. výzvu: „*Jdi na záchod.*“, změníme na: „*Dojdi před záchod/nočník.*“, nebo: „*Sundej si kalhoty. Otevři prkénko od záchodu. Posad' se na záchod a vyčůrej se.*“

Příliš lehký úkol

Může nastat situace, kdy dítěti budou naše požadavky připadat příliš jednoduché, takže se mu nebude chtít je plnit. My si to následně mylně vyložíme jako neporozumění. Můžeme se tak dostat do situace, kdy je dítě podceňováno, což se mu samozřejmě nemusí zamlouvat, případně ho triviální požadavek jednoduše nezajímá.

Doporučení

Dejte si pozor, obzvláště u starších dětí (starší 3 let), a nedávejte neustále stejné jednoduché otázky, např. „*Jak dělá pejsek.*“, „*Ukaž, která květina je červená.*“

Pokuste se představit si, že vaše dítě mluví úměrně svému věku, např. vám klade množství otázek. Reagujte na tyto fiktivní otázky. Tím podněcujete jeho intelekt. Přestože nemáte zpětnou vazbu a dítě se na konkrétní otázku samo nezeptá, zaměřte se na objekt, který je zrovna středem pozornosti dítěte, a situaci rozvedte.

Příklad

Dítě se dívá na hru světla a stínů na zemi svého pokojíčku. Naše reakce může být následující: To je světlo a stín. Zdrojem světla

je Slunce na obloze, to je taková velká hvězda. Večer zapadá za kopec, tak proto si doma svítíme umělým světlem ze žárovky.

Osvědčilo se mi složitější skutečnosti zmiňovat během hry, přičemž reaguji na vhodnou situaci. Např. „*Takhle sčítáme, tady máš 3 kostky a já 6. Příklad zapisu na tabuli: $3 + 6 = 9$. Tvoje jméno se píše takhle – JAKUB.*“

Málo času na reakci

Poměrně častým jevem je, že rodiče nedopřejí dítěti dost času na reakci. Nevíme, kolik času dítě potřebuje, není proto výjimkou, že reakce bývá opožděná, a to v řádu hodin, ale i dnů.

Doporučení

Dejte dítěti prostor, po zadání požadavku se stáhněte, nemluvte. Člověk má tendenci požadavek neustále opakovat, tím ale paradoxně dítěti nedává možnost adekvátně reagovat. Dítě se potřebuje soustředit na smysl sdělení, naše opakování ho může rozptylovat. Připravte se na opožděné reakce, počítejte s nimi.

Obava z dalších požadavků

Pokud dítě zareaguje správně na náš požadavek, máme tendenci chtít po něm hned víc a víc. Pro některé děti je tedy výhodnější nereagovat. Je to pro ně něco jako obrana od přívalu dalších požadavků.

Doporučení

Méně je více. Pokud dítě reaguje, náležitě to oceníme a projevíme radost. Je třeba si

uvědomit, že v tuto chvíli necháváme dítě v klidu, nežádáme po něm další reakce či projevy. Pokuste se zopakovat podnět další den nebo až za několik dní. Dopřejte dítěti prostor, nezahlcujte jej dalšími požadavky, abyste jej neodradili.

Úzkost

Dítě možná pochopilo náš požadavek správně, ale má své obavy. Co když se vystaví smyslově zatěžující zkušenosti? Co když je pro něj situace nebezpečná? Co když je v botě had, který ho kousne? Co když spadne do záchodu a utopí se? Co když ho vír z vany vcucne? Co když dítě nesplní požadavek perfektně? To už je lepší nereagovat a situaci se vyhnout.

Doporučení

Popisujme a vysvětlujme. Pokud má dítě z něčeho strach, je dobré mu jít příkladem. Dítě odkouká, jak danou aktivitu provádíte vy nebo další členové rodiny (např. stříhání nehtů, ochutnávání nového jídla, hygienické návyky atd.).

V nových situacích se pokuste vysvětlit i o jaké smyslové vjemy se bude jednat. Je nutné se věnovat i popisu složitějších situací jako např. rozvod, hospitalizace rodiče nebo sourozence, úmrtí v rodině, dospívání. Nenechte se odradit a vysvětlujte i v momentě, kdy nám dítě nedává žádnou odezvu.

Nepříjemné stresující nebo smyslově přetěžující prostředí (nebo osoba)

Pokuste se vytvořit dítěti smyslově nezatěžující prostředí (např. upravený dětský pokojíček). Je vhodné, aby dítě mělo svůj pokoj nebo alespoň koutek (např. dětský stan), kam se může uchýlit v případě smyslového přetížení. Sami nepoužívejte

parfémy, laky na vlasy, aviváže, oblečení zářivých barev a složitých vzorů. Pach z vařeného jídla vyvětrejte.

Nedorozumění: Dítě reaguje, ale pro nás je reakce nečitelná

K nedorozumění mezi člověkem s autismem a jeho okolím dochází velice často na obou stranách. Může se stát, že dítě reaguje, ale my jeho reakci špatně přečteme a naopak.

Příklady z praxe

S pětiletým Honzíkem jsem hrála jednoduchou hru. Vozila jsem ho na dece a žádala ho o oční kontakt. Při požadavku začal Honzík ode mě odvracet hlavu ke straně. Mnoho dětí s autismem má problém se na člověka podívat zpřímá. Podívat se periferně je pro ně jednodušší. Na jedné straně si můžu odvrácení hlavy interpretovat jako „nechce se na mě podívat“, nebo „nerozumí mému požadavku“. Ale je tu poměrně velká pravděpodobnost, že dítě se na mě opravdu podívat chce, pouze volí jednodušší formu očního kontaktu, a to periferní zrak.

Pracovala jsem také s 10letým Arthurem s poruchou autistického spektra. Při naší hře jsem mu předváděla pohádku O Červené Karkulce. Arthur se na mě díval a smál se. Několikrát jsem panenku, která představovala Karkulku, nechala sklouznout po skluzavce. Tato část hry se Arthurovi líbila nejvíc. Řekla jsem mu tedy, ať mi Karkulku podá, abych ho do hry zapojila. Arthur nejprve dlouho stál, potom jakoby mimochodem zvedl panenku a zase ji pustil. Nebyla jsem si jistá, jestli je to reakce na můj požadavek nebo ne. Když jsem se po skončení sezení dívala na videozáznam, zjistila jsem, že Arthur reagoval zvednutím panenky pokaždé, když byl požádán, aby ji podal (vždy se značným zpožděním).

Bylo tedy jasné, že pohození panenky byl Arthurův způsob, jak mi ji podat.

Sedmiletého Petříka s PAS jsem učila slovo auto. Posílala jsem jeho oblíbená autíčka po místnosti a Petřík se smál. Pokaždé, než jsem auto poslala, jsem vyslovila slovo AUTO. Po nějaké době jsem Petříka požádala, aby slovo AUTO řekl i on. Petřík ode mě odběhl, začal poskakovat a třást rukama. Bez znalosti kontextu může tato situace vypadat jako neporozumění požadavku, případně neschopnost mluvit. Já však Petříka znám delší dobu a vím, že k tomu, aby mohl mluvit a vůbec se pokoušet vyslovovat, potřebuje pohyb a nedívat se na dotyčnou osobu.

Maminka pětiletého Jakuba se mi svěřila, že se Jakub nikdy neotočí za jménem. Vysvětlovala si to tak, že jí syn vůbec nerozumí a možná ani neví, že Jakub je jeho jméno. Podobně si maminka vykládala Jakubovu absenci slova máma či oslovení „mami“. Jakub měl diagnostikovanou mentální retardaci a PAS. Nechala jsem si detailně popsat celou situaci. Takto obvykle probíhá Jakubovo oslovení. Maminka si stoupne do dveří pokojíčku, kde si Jakub hraje se svými oblíbenými víčky (která rád přesypá), a osloví ho „JAKUBE“. Jakub je dále skloněný nad hračkami a na jméno se neotáčí. Maminka ho osloví ještě několikrát, ale stále bez odezvy.

Poradila jsem jí několik tipů:

- *Oslovit Jakuba, až když se dostane na úroveň jeho očí.*
Pro dítě s PAS je mnohem snazší se podívat na člověka, který je na nebo pod úrovní jeho očí. Otáčení hlavy a pohled vzhůru je mnohem namáhavější.
- *K oslovení přidat vysvětlení: „Jakube, mluvím na tebe, podívej se na mě.“*
Jak má totiž Jakub vědět, že když uslyší

své jméno, očekává se od něj, že se na nás otočí? Pro děti se sociálními poruchami to nemusí být zdaleka jasné. Stejně nemusí dítě vědět, proč by mělo použít slovo máma, když je obvykle maminka přítomná.

- *Pokud se podívá (nebo alespoň trochu natočí hlavu směrem k mamince či se snaží dívat periferně), mohla by nabídnout něco zajímavého (hru, hračku, jídlo).*

Je potřeba demonstrovat dítěti skutečný účel oslovení, tedy přivolání pozornosti. Dítě potřebuje zjistit, že je mu tato dovednost k něčemu užitečná. Proto nedoporučuji testování této dovednosti, ale vždy na otočení nějak smysluplně reagovat. V běžném životě se také neoslovujeme jménem jen proto, abychom vyzkoušeli, jestli na jméno bude dotyčný slyšet. Oslovení má vždy svůj jasný účel (např. „Evo, odcházím na nákup.“ atd.).

Po nějaké době Jakub skutečně pochopil účel oslovení a začal na své jméno reagovat. Později už ani nebylo nutné si k Jakubovi sedat či vysvětlovat. Jakub nejednal roboticky, ale věděl, proč má na oslovení reagovat.

V rozvinutí porozumění dítěte dále pomáhá

Povzbuzení dítěte v zájmu o své blízké lidi a své okolí

Nejprve je potřeba projevit i náš zájem o svět a vnímání dítěte. ➡ **odkaz**

Omezit nebo zrušit sledování veškerých obrazovek. ➡ **odkaz**

Zabývat se též problémy samotného těla, které možná dítěti nedovoluje se plně

soustředit (speciální úprava stravy, neurovývojová terapie, Handle program atd.).

Reakce na zvuky dítěte a snahu o řeč

➔ odkaz

Vyvarujeme se testování dítěte

Během své praxe jsem si všimla, že děti s PAS nemají rády, když je někdo záměrně testuje. „*Honzíku, ukaž, kde je pejsek.*“ „*Aničko, ukaž, kde je máma.*“ atd. Během terapie s dítětem toto nikdy nedělám. Snažím se spíš během hry pozorovat, na co dítě reaguje a jak reaguje. Dítě spolehlivě vycítí, že je zrovna pod drobnohledem. Může to být pro něj ponižující a stresující.

Mluvíme na dítě na úrovni jeho věku

(Pouze když chceme nějaké slovo/frázi zdůraznit nebo přímo učit, omezíme se pouze na konkrétní frázi/slovo.)

Toto doporučení považuji v rozvoji porozumění dítěte za nejdůležitější.

Často se setkávám s jevem, že rodiče nebo i pedagogové mluví na dítě neadekvátně jeho věku. I na větší děti mluví jako na batolata, přehnaně jednoduše.

Když jsem byla ve výcviku terapeutů v Autism treatment center of America, první z věcí, kterou jsem se naučila od kolegů, bylo mluvit na děti s PAS (včetně dětí s mentální retardací) podle jejich věku, ne podle odezvy, kterou nám dávají.

Tento princip jsem si rychle osvojila, protože mi byl velmi blízký. Kdo může s jistotou říci, že nám dítě nerozumí. A pokud rozumí, jaké škody můžeme napáchat, když se k němu budeme chovat jako k miminku.

Během dvaceti let, co pracuji s dětmi i dospělými s autismem, jsem tento princip nepřestala používat a doporučovat. Velice se osvědčil.

Na kurzech ROZVOJ HROU se kromě mě podílí množství dalších lektorů, a to dětská psycholožka Zuzana Masopustová Ph.D a obvykle také neurovývojoví terapeuti Mgr. Jana Baptie a Mgr. Paul Baptie. Naštěstí jsme ve shodě co se týká řeči, tedy že na děti s PAS je třeba mluvit co nejpřirozeněji. Zuzana Masopustová také upozorňuje, že není dobré rozebírat nedostatky dítěte s jeho terapeutem, pedagogy a dalšími lidmi v jeho přítomnosti, což bývá běžná praxe.

Nečekejte, až vám dá vaše dítě jasně vědět, že rozumí, nehledejte důkazy.

Mluvte na něj přirozeně i přes to, že nemáte zpětnou vazbu. Je to požadavek náročný, ale nezbytný.

Na nemluvnata také mluvíme v celých větách a nečekáme důkaz porozumění.

K osvojení jazyka je třeba dítě podnítit, což jde těžko, pokud nepoužíváme celou slovní zásobu. Nepodceňujte autistické děti a dopřejte jim „konverzaci“ úměrnou jejich věku.

Linda Cecavová
poradkyně v oblasti poruch autistického spektra
PROJEKT ROZVOJ HROU

rozvoj-hrou@seznam.cz
www.rozvojhrou.cz

